Bediüzzaman ve sembolizm

Bugün olduğu gibi, tarihte ve dinlerde semboller, insan hayatının ayrılmaz bir parçası olmuştur.

Meselâ sokakta bir grup gencin “Yaşasın sarı kanaryalar, kahraman kartallar, yenilmez aslanlar” diye tezahür ettiğini duyan kişi, bu gençlerin gerçek hayvanlardan bahsetmediğini kolayca anlar. Baharın iş mevsimi geldiğinde, anne baba çocuklarına, “Güneşin gözü veya yüzü göründü, kalksanız ya, şimdi iş vaktidir” derse, burada gerçek yüzden veya gözden bahsedilmediği açıktır. Çünkü nurânî varlıkların yüzü veya gözü varlıkların kendisidir, burada gerçekten güneşin doğduğu anlatılmak isteniyor.

Bediüzzaman, Kur’ân’da zikredilen gaybî ve cüz’î bir hadisenin, “pek geniş bir düstur-u külliye-i meşhûdenin ucu” olduğunu söyler. (Yirminci Söz) Yani geçerliliği her an olan ve her zaman ibret alınması gerekli olaylardır. Yalnız tarihte yaşanmış ve o zamanda kalmış, bugün geçerliliği olmayan olaylar değildirler. Kur’ân, hadis veya genel manada dinî metinler ve dinler tarihi üzerinde araştırma yapmak isteyen ilim adamları, dinlerin geldiği toplumların o zamanın kültürlerini ve yaşadıkları o döneme ait bazı semboller ve işaretlerin manasını bilmezlerse yapacakları açıklama ve yorumlar noksan kalır. Yoksa o zamandaki olayları, tarihte kalmış, bugün geçerliliği olmayan birer kısa olarak değerlendirmek yanlıştır. Çünkü milletlerin yaşadıkları dönemlerde, kendilerine göre şekilleri, harfleri veya tabiattaki yıldız, ay ve güneş gibi nesneleri kendilerine göre birer işaret olarak kullanmışlar.

1912 yılında Müslüman olan büyük Fransız filozof Rene Guenon, “Semboller hangi kültürü ve dini temsil ediyorsa o sembolü, zaman, mekân ve insan üçgeninde değerlendirmelidir” der. Yani Tevrat ve Hz. Musa’yı (as) inceleyecek ilim adamı o zamanın medeniyetini, dinî, millî ve kültürel sembollerin manasını bilmezse yapacağı araştırmalar tam olarak gerçekleri yansıtmaz, hayalî olaylar veya hurafe şekline dönüşür. Semboller, o zamanın insanlarının kültürlerini, doğrudan veya dolaylı olarak etkilemiş ve kutsallığın bir parçası kabul edilmiştir. Semboller, soyut manaların somut ifadelerinin kültürel kodlarıdır. Meselâ, hilâl kelimesi ile Allah kelimesinin ebced değerleri eşittir. Bunun için hilâl İslâm dininin sembolü ve Allah’ı temsil eder. Bir yerde bir ülkenin bayrağını görürseniz orada o ülkenin insanlarının yaşadığına hükmedersiniz. Bir yerde hilâl dalgalanıyorsa, orada Müslümanlar var demektir. Celcelutiye’yi şerh eden İmam-ı Gazalî, Celcelutiye’nin çeşitli şekil ve harf- lerinde büyük sırların olduğunu keşfetti. Sekîne duâsı 19 defa okunur ve Kur’ân’da 19 mu’cizesi çok sık kullanılmaktadır.

Sembolizm ile soyut (güç, kuvvet, hayal gibi) bilgiler somutlaştırılarak (gözle görünür hâlde) anlatılmıştır. Dinler, genelde doğu toplumlarına geldi, filozofların çoğu da batıdan çıktı. Bu durum gösteriyor ki doğu toplumları genelde hisleri ile, batı toplumları ise akılları ile hareket ederler. Hisleri ile hareket edenler genelde soyut düşünemezler, olayların somutlaşarak gözle görünür hâle gelmesini isterler. Hak, adalet, hürriyet ve demokrasi gibi düşünceler aslı, kökenleri dinler tarafından doğudan çıkmasına rağmen, toplumlara mal edilmesi filozoflar eli ile Batıda olmuştur. Onun için doğuda, hürriyet ve

özgürlük gibi kavramları savunanlar azdır. Çünkü hürriyet soyut bir kavramdır, doğulu bu kavramı bina, yol, köprü gibi somut olarak görmek istiyor, bunun için hürriyet gibi kavramları anlayamıyorlar.

Genelde putperestler doğudan, ateistler ise batıdan çıkmıştır. Adam, tapacağı bir şey arıyor, Allah'ın sonsuz delillerini ilmen bilemediğinden ve sonsuz soyut nuru kavrayamadığından, somutlaşmış taşlara ilâh nazarı ile bakıyor. Bediüzzaman Allah'ı anlatırken "Şems-i Ezelî" diyor, bir benzetme yapıyor, bir sembol kullanıyor. Güneşe tapanlar, ilk başta güneşi sembol olarak kabul etmişlerdi, Allah'ın büyüklüğünü ve azametini güneş misali ile algılamışlardı. Zamanla teşbihler ilmin elinden cehlin eline düşünce gerçek manasını yitirdi, hakikat olarak kabul edildi. Bu gibi olayları yorumlamak için Bediüzzaman'ın Muhakemat, Kızıl İcaz gibi eserlerindeki akıl yürütme ve muhakeme kurallarının ilmen bilinmesi lâzımdır. Bu kuralları çıkarıp genç araştırmacılara sunmalıyız ki Külliyattaki bu sembollerin gerçek manaları anlaşılabilsin.

Sonuç: Bediüzzaman eserlerinde sembolizmi çokça kullanmıştır. Aslanı ecel, kuyuyu insan ömrü, balığı nefis vs. olarak yorumluyor. Biz burada Hz. Yunus'u (as) tarihî bir kişilik olarak okursak dini anlayamayız.

Bediüzzaman gibi düşünerek, her insan Hz. Yunus (as) gibidir, kendini kontrol edemezse nefsi tarafından yutulabilir, gibi geçmişle gelecek arasındaki bağı kurmalıyız.